

Cuvinte pentru început

De milioane de ani planeta clocotea în adâncuri, născînd și înghițind munți, deschizînd și astupînd calea izvoarelor și a fluviilor, dînd viață și spațiu mărilor și oceanelor sortite apoi unor dispariții și transformări neașteptate. Vulcanii bubuind și fumegînd năprasnic își desțeleneau craterele pentru a dezlănțui lăvele feroase care pustiau totul în calea lor, pentru a încremeni în roci uriașe de bazalt și granit. Se deschideau cîmpii și șesuri care se înveleau în enorme lumi vegetale. Reptile și fiare apocaliptice străbăteau pămîntul în vuiete înspăimîntătoare, pentru a-și curma foamea. Furtunile geologice determinau în iureș aprig hotarele și formele vieții, etapele și erele Terrei, dezvoltarea planetei.

Zvîrcoliri și încordări de milioane de ani erau urmate de repausuri și popasuri tot atît de îndelungate, timp în care tumulturile și elementele universului își căutau expresii și căi noi. Într-un astfel de astîmpăr, atras de forța nebiruită a soarelui, a pornit din adîncurile oarbe ale pămîntului un firșor de apă sau, poate, un fluviu subțiat pe drum, care, după o luptă de nenumărate milenii cu rocile și plăcile întîlnite în cale, a izbutit, sfredelind toate obstacolele, să ajungă la suprafață, pentru a se putea săruta cu razele Marelui Astru și ale Selenei. Țîșnirea lui s-a asemănat cu un suspin de ușurare, cu o lacrimă de bucurie, îndelungată și apăsata sa existență subpămînteană ținîndu-l într-un întuneric care părea fără sfîrșit. Potopul de lumină care l-a întîmpinat l-a făcut să salte cu un elan necunoscut. În jurul locului unde a pătruns în lume, la poalele Hășmașului Mare, se aflau dealuri blajine, poieni largi, ierburi mătăsoase, flori cu smalțuri variate, molizi cu frunze ascuțite, totul poleit în aur și argint. Fericit de izbîndă, și-a căutat cu precauție o matcă pe care să-și poată îndrepta apele limpezi și a început să curgă domol, în meandre, spre Soare Apune.

Noua ființă a universului era Mureșul - Mureșul cu „apă lină”, Mureșul cu doine și balade - la întîiul contact cu lumea, cu lumina, cu orizonturile care îl ademeneau spre depărtările fără sfîrșit.

Mai tîrziu, după mii și mii de ani de existență, locul avea să fie marcat printr-o mică localitate și o gară, numite Izvorul Mureșului, iar firului de apă i se va adăuga un mic scoc de lemn, pentru a-l ajuta să-și mențină nivelul.

O dată cu el, izvorînd din aceeași beznă, pornise la drum și legendarul său frate de viață și de istorie, Oltul, care, îndreptîndu-se spre răsărit, avea să dea piept apoi, după o uriașă curbă, cu Carpații de Miazăzi. Locul lui de purcedere spre lume a fost marcat printr-o altă gară, botezată cu numele lui: Izvorul Oltului.

În întâmpinarea Mureșului s-au ivit de îndată, înmulțindu-i apele și dinamizându-i cursul, numeroase alte pârâie, venite atât din stînga, cît și din dreapta sa. Se adaugă astfel, din stînga, pîrîul Cărbunele Negru, care izvorăște din Munții Harghita, și pîrîul Senetea, cu izvorul în Munții Gurghiului, iar din dreapta, izvorînd din Munții Giurgeului, Mureșul primește pârâiele Chindeni și Chirtoegher și altele mai mici. Străjuit, pe de o parte, de Munții Gurghiului, iar pe de alta, de cei ai Giurgeului, Mureșul curge apoi din ce în ce mai impetuos spre Toplița, Deda, Reghin, Tîrgu Mureș, Alba Iulia - de aici dobîndind proporții de fluviu -, Deva, Arad, Seghedin, unde se va logodi cu apele Tisei, care îi vor duce zestrea mai departe, spre Dunăre și apoi în Marea Neagră. Drumul pînă la vărsarea în Tisa i-a fost lung (766 km), în cale avînd să înfrunte Munții Gurghiului și ai Călimanilor, creînd astfel defileul Toplița-Deda și apoi defileul dintre Aiud și Arad, prin despicarea Munților Metaliferi ai Țării Moșilor de Munții Poiana Ruscăi. Lupta a fost îndelungată și dîrză, Mureșul fiind ajutat în calea sa de afluenții Toplița, Ilva, Răstolița, Bistra, Gurghiul, Lutul, Nirajul, Arieșul, Tîrnavele, Ampoiul, Streiul și atîția alții.

Lungimea cursului său și orașele cu care a venit în contact i-au făcut pe unii istorici să afirme, nu fără dreptate, că istoria Transilvaniei s-a desfășurat mai mult pe Mureș.

Axă orografică a Ardealului, Mureșul a fost în același timp și axă a istoriei. În apele sale s-au oglindit atât chipul lui Burebista și al lui Decebal, cît și cel al lui Iancu de Hunedoara, al lui Mihai Viteazul, al lui Horea, al lui Avram Iancu, al Adunării de la Blaj din 1848, ca și al celei de la Alba Iulia din 1918, imaginile scăpărătoare ale lui Petru Maior, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și Octavian Goga.

Oamenii de știință i-au consacrat numeroase studii geografice și istorice, poeții l-au evocat în stihurile lor, pictorii i-au zugrăvit farmecul, poporul l-a cîntat în atîtea dintre doinele și baladele sale.

Noi, referindu-ne numai la Mureșul de Sus, între Izvorul Mureșului și Reghin (135 km), îi vom cerceta, urmărind dezvoltarea localităților mureșene, dinamica istorică, dramele și tragediile săvîrșite pe malurile sale, patriotismul de care s-a dat dovadă aici. Valea Mureșului fiind o puternică vatră de viață românească, îi vom înfățișa viața socială a populației, obiceiurile și literatura ei populară, personalitățile ridicate din mijlocul ei, nivelul civilizației, instituțiile culturale.

Metoda va fi cea expozitivă. Vom porni într-o excursie fizică, începînd de la izvor, satul Izvorul Mureșului, țînînd cursul Mureșului pînă la Reghin, înregistrînd în mod vertical tot ceea ce este specific localităților, oamenilor, peisajului, precum și informații asupra unor familii. Din loc în loc își vor găsi spațiu și diferite statistici.

Deși scrisă în mod documentar, lucrarea noastră este totuși o mărturisire de dragoste cu numeroase accente lirice pentru ținutul natal, pentru trecutul lui zbuciumat, pentru frumusețile pitorești ale munților și văilor mureșene, pentru țărani, ciobanii și țăpınarii noștri.

Am visat în copilărie și în tinerețe pe malurile Mureșului, i-am însăilat aleanurile și murmurul în strofele mele de debut, am plîns de dorul lui în nopțile de urgie ale anumitor ani, i-am adunat cîntecele în diferite culegeri de folclor, i-am urmărit și intensificat viața instituțiilor culturale, am cercetat atîtea dintre biografiile și creațiile oamenilor săi aleși, i-am cunoscut toate satele și orașele pe care le-a alintat, într-un cuvînt, am fost și am rămas, de-a lungul vremii, mureșean din tălpi și pînă în creștet.

Ajuns în amurgul anilor, al căror număr s-a ridicat pe neașteptate la 76, vin acum să-i aduc o duioasă închinare, să-i evoc istoria și oamenii pe care i-am cunoscut și i-am iubit.

Curgi, Mureșe, curgi lin, așa cum curgi de milioane de ani, viața ta, viața valurilor tale e fără sfîrșit.

Fiii tăi, cei de azi, ca și cei de ieri, ca și cei de mîine, te vor adora de-a pururi.

Vasile Netea, 1988